

problematikát, nem maradhatunk meg kizárólag a magyar nyelv és irodalom tanítás területén. Ép ezért a szerző meggyőzőbb ott, ahol *metodikai* alapon harcol az intenzívebb és eredményesebb magyar tanításért. Mindent összefoglalva, hasznos, jól megírt és nagyon is megfontolandó gondolatokat tartalmazó könyv egy nemzetét és az ifjúságot komolyan féltő pedagógus tollából.

Vajtai István

„**A pedagógus panasza.**“ — Egy könyvnek címe ez, mely megjelent 1937-ben és egy magyar tanár írása.* A „panaszt“ az író vallomása szerint „egy elementáris erő hirtelen lökése vasökölrel szakította föl lelkéből“ (3. lap.) Minden írás: önvallomás és önéletrajzunk egy fejezete; „*A pedagógus panasza*“ azonban több a szokásos önvallomásoknál: egy sértett lélek önkínzó erupciója, pusztító tűzhányó-kitörés. Erre a tűzhányó kitörésre, erre a lávazuhatagra, mely a könyv 85 lapján át hull az olvasóra, okot egy komoly, tudományos munka megjelenése szolgáltatott. Ez egy egyetemi tanár műve, mely tisztán tudományos célkitűzéssel, a tudományos kutatás módszereinek kötelező szolgálatában, szemlélet tart a magyar neveléstudomány feladatain és lehető teljességgel elsorolja, melyek az *elméleti* neveléstudomány terén tennivalóink. Ki vehetné rossz néven azt, ha egy tudós a lehető legnagyobb tudományos lelkiismeretességgel törekszik feladatát, az alapos, részletes és egyedül az igazság szolgálatában álló kutatás munkáját teljesíteni? Bizonyára senkinek sem jutna eszébe a tudóst becsmérelni csak azért, mert híven teljesíti kötelességét és megtámadni azért, hogy éppen azt nyújtja művében, „ami lényege“ — vagyis a tények és törvények rendszerét. A mi szerzőnk azonban az elméleti neveléstudománynak ezzel a művelésével egyáltalán nincs megelégedve; nemcsak hogy teljesen félre érti, úgy látszik, a neveléstudomány-nak lényegét és feladatait; nemcsak alijában félreérti a bármely tudományban fennálló viszonyt, az *elmélet és gyakorlat* között; nemcsak rosszul értelmezi a neveléstudománynak azt az eszményi és gyakorlati törekvését, mely minden elméleti kutatás és ismeret céljául a „nevelői gondolkodásban“ való haladásunknak, a pedagógusok öntudatosságának, nevelői lelkületének nevelését tűzi ki; ez mind nem elég; az elégedetlenségen és indulatos kritikán túl, helyenkint a méltatlankodásnak, gúnynak, a dühnek oly paroxizmusáig emelkedik, mely a nevelési irodalomban eddig teljesen szokatlan volt. Elismerjük, hogy a fentebb jelzett hisztéria-jellegű „panaszokon“ kívül találkozunk ebben a könyvben más megnyilvánulásokkal is; örömmel állapítjuk meg a panasztévő író nagy *pedagógiai* tájékozottságát és műveltségét és azt a nemes pátoszt, mellyel saját pedagógiai hivatását tekinti. Annál meglepőbb azonban az a torzító, túlzó, ferdítő, féligazságokkal dolgozó, önmagával folytonosan ellentmondásba keveredő életszemlélet (vagy legalább is pedagógiai szemlélet), mely e könyv lapjain felénk zúdítja áradatát.

Ezt a könyvet minden bizonnyal sokan olvassák a magyar nevelők közül; „*A pedagógus panasza*“ rövid idő alatt szenzációs sikert ért el. Ennek a sikernek van jó oldala is: felrzza, s gondolkodásra készíti azokat is, akik eddig nem eszméltek rá arra a *mély forrásokból eredő elégedetlenségre*, amely, ime a tanárok, nevelők világában sem ismeretlen. Nem szabad e mellett a könyv mellett szó nélkül elhaladni még azért sem, mert a fiatalabb, vagy a szakirodalomban járatlanabb kartársakat: végzetes tévedésbe ránthatja. Ne feledjük, hogy a „Panasz“ írója szellemes, erősen Szabó Dezsőre emlékeztető stílusművész is egyben. Mégis: nem vállalkozhatunk e helyen arra, hogy *egyenként* rámutassunk azokra a félreértésekre, ellenmondásokra, fél-

* Kiss János, a szerző kiadása.

igazságokra, túlzásokra, melyek a „Panaszban“ csak úgy hemzsegnek. Ahhoz, hogy ezt a dzsungelt bejárjuk, hasonló és még jajongóbb Panasz-könyv megírására volna szükség. E helyett inkább arra az apróbb kérdésre keresünk itt feleletet: miféle *ressentiment*, mily hisztériás sértődöttség, milyen mindent átjáró elégületlenség forrásából fakadt ez a „Panasz“? Nem *tünete-e* csupán az író, vagy talán egy egész nemzedék mélységes elkeseredettségének? A könyv olvasása múlhatatlanul a „nagy elégedetlenséget“, Adyt, Szabó Dezsőt juttatja az olvasó eszébe és ijedten kérdezzük magunktól: nem egy egész nemzedéknek, vagy a tanítók rendjének felzaklatott, elégedetlen lelke talált-e szimptomatikus kifejezésre, a „Panasz“ lázongásában? És vajjon ez az elégületlenség és végletes keserűség nem a trianoni Magyarország lázasan beteg állapotának csupán egyik — egy részletjelenségre szorítókozó — vészkiáltása-e? Nem az Adyk, Szabó Dezsők, a „negyvenévesek“ mélyenrejlő okokból táplálkozó dinamikus erejű „gravaminális“ lelkülete nyert-e itt jellegzetes kifejezési alakot? Az bizonyosnak látszik, hogy a „Panasz“ *tartalma, tárgya*, nem illik össze azzal a feszítő erővel, s a feszítő erőnek azzal az indulathullámmásával, mely az egész könyvet hordozza. Hiszen a problémái voltaképpen tudományos kérdések, melyeket hasonló értelmi lelkiismerettel, de egészen más tárgyvilagossággal, sokkal jobban meg lehet oldani. Az elmélet és gyakorlat viszonya a nevelésben; az elmélet jogai; — a gyakorlati nevelők alkalmassága, érdemei és esetleges hibái: — a „papirosszagú pedagógia“ és az élet (ennek a tételnek körében találkozunk a szerzőnek talán legsúlyosabb félreértéseivel); — a gyermektanulmány céljai és jogosultsága; — az értelmi műveltség és kritika szerepe a nevelésben és a tanári hivatásban; — a nemzetnevelés kérdése és nagyjaink lelki világa (Pázmány, Irinyi, Széchenyi, Kossuth); — az önnevelés kötelessége a nevelőkben stb. stb. — csupa oly kérdések, melyek folytonosan foglalkoztatják nemcsak az idealista pedagógusokat (akik közé szerzőnket is sorozzuk), hanem még az — elméleti neveléstudomány szerény művelőit is.

Mikor tehát lemondunk arról az érdekes feladatról, hogy a „Panasz“ fejezeteit és tételeit e helyen részletesen elemezzük és bíráljuk, ezt csak azért tesszük, hogy szépen megkérjük a „Panasz“ szerzőjét, higgye el azoknak, kik az elméleti (de nem papírszagú) neveléstudományt szolgálni törekszenek, hogy ez a szolgálat épúgy nemzeti *kötelesség*, mint a lélekből fakadó gyakorlati nevelés. És engedje meg a szerző azt is, hogy „*Ellenpanasszal*“ éljünk s mi „elméleti“ lenézett emberkék, „die pädagogischen Männlein“ (53. l.), mi is elmondhassuk a mi „De profundis“-unkat . . . vagy belőle legalább csak ezt: „Egy tudomány ellen sem lehet szép hazánkban azt a *lenéző ellenséges indulatot* tapasztalni, mint épen a neveléstudomány iránt, — és ezt is épen a hivatásos nevelők részéről. Mi ennek a *ressentimentnek* az értelme? Mi lehet az ürügye, (ha nem is oka) ennek az első tekintetre érthetetlen hangulati állásfoglalásnak? . . . Ne kutassuk. E helyett mi, az elmélet szerény hívői és munkásai, megismételjük fogadalmunkat, melyre az igazság lényege és természete bennünket kényszerít: folytatni fogjuk az elméleti anyaggyűjtő és törvénykutató munkánkat, a *konstruktív* kritikát, s ezt tesszük tovább is minden félreértés és antipátia ellenére, mert tudjuk, hogy *minden* gyakorlatnak megvan a maga elmélete is és az elméletből, az eszmékből fakad minden jó a gyakorlat számára is. „In der Wissenschaft ist alles wichtig“ (Heine). „Wahrlich ein köstliches Gut ist tief eingehendes Wissen, aber zuletzt doch nur, weil es ein Können gebiert“ (Goethe).

V. H.